

successor become the owner's rights. An important element for regulating of heritable relationship was determination in law the list of obligations of heridator which went to the successor (for example obligation according to the juvenile maintenance, selection from the inherited property money for burial).

An important fact for the protection of the members of heritable relationship was activity the Probate court in the ex-Germany lands. This court are resolved the question about the searching of the successors in law and are gaved a certificate for hereditary property. After the unification of the judiciary in the Poland the Probate courts are stoped to function and all heritable questions are considered local courts – Grodskiy local courts.

The heir had the right to accept or refuse of the gross estate in whole but not in the separate parts. Exceptions were the ways of heritage receiving: by law, by testament, by inheritance contract. If there is concluded a few testaments or few inheritance contracts between the same grantor and successor that included the one group of relationships.

Key words: inheritance relationships, testator, grantor, successor, heritage opening, testament, refusal of heritage, inheritance contract.

Стаття надійшла 10 лютого 2017 р.

УДК 34:322(477)

Ю. Ю. Пайда

СУСПІЛЬНІ ВІДНОСИНИ ЯК ОБ'ЄКТ РЕГУЛЮВАННЯ РЕЛІГІЙНИХ НОРМ

Розкрито релігійні правовідносини – складне соціальне явище, що входить до складу релігійної системи як сукупності внутрішньоузгоджених і взаємопов'язаних релігійних норм (приписів), які здійснюють нормативний вплив і регулювання специфічних видів суспільних відносин, об'єднаних у певну внутрішньо узгоджену систему.

Ключові слова: *суспільство, суспільні відносини, релігійний комплекс, соціально-нормативне регулювання, правова держава, релігійні правовідносини, релігійні норми, співвідношення релігії і права, внутрішньоцерковна сфера.*

Постановка проблеми. Релігійні правовідносини зумовлюються та характеризуються змістом релігійних норм, визначаючи зміст та суть релігійної системи. Релігійні правовідносини – це історично утворена, об'єктивно наявна сукупність внутрішньоузгоджених та взаємопов'язаних соціальних відносин, що врегульовані релігійними нормами (релігійна діяльність релігійних організацій, віруючих, релігійна

свідомість тощо). Релігійні норми (канони), своєю чергою, визначаються характером таких суспільних відносин, засобів, за допомогою яких здійснюється нормативний вплив на суспільні відносини віруючих: релігійні дії та поведінку.

Стан дослідження. Окремі аспекти цієї проблеми досліджувались у працях: С. Алексєєва, В. Бабкіна, М. Вільданової, С. Зівса, С. Кечек'яна, М. Козюбри, О. Костенко, С. Лисенкова, О. Малько, М. Марченко, М. Матузова, Г. Муромцева, В. Нерсесянца, Н. Оніщенко, Н. Пархоменко, В. Селіванова, В. Сінюкова, О. Сурілова, О. Шебанова, Г. Шершеневича, В. Хропанюка й ін.

Мета статті полягає у дослідженні релігійних норм, що вважаються різновидом соціальних, виявляються у формі джерела права, виступають регулятором суспільних відносин, спричинюють і закріплюють визначену поведінку суб'єкта релігійних суспільних відносин, визначають умови за яких означені суспільні відносини виникають, змінюються чи припиняються.

Виклад основних положень. Суспільство – особливий вид соціальної системи, який виступає як найширша інтегруюча система з чітко визначеними граничними умовами соціальності. Політика, господарство, наука, релігія, право, виховання є окремими функціональними системами суспільства, кожна з яких відображається у ньому та суспільних відносинах її суб'єктів [1, с. 57].

Суспільні відносини за своїм змістом є результатом утілення знань про те, якою має бути поведінка їх учасників та реалізацією конкретних зразків поведінки, що містять певні види соціальних норм. Релігійні правовідносини, врегульовані релігійними нормами, є поведінкою учасників релігійних суспільних відносин. Релігійні правовідносини, як різновид суспільних, наявні паралельно як інші види (політичні, правові, культурні тощо): є дійсними, походять від релігійно-нормативних текстів, які свідчать про необхідність виникнення таких відносин; визначають та узгоджують поведінку суб'єктів таких відносин; пов'язані з релігійною поведінкою суб'єктів; учасники релігійних правовідносин наділені повноваженнями вимагати дотримання та виконання приписів релігійних норм (віруючими, кліром, священнослужителями, державою, Церквою та іншими релігійними організаціями чи громадами).

Релігійні правовідносини як система є складним явищем, що формується з різних елементів та структурних зв'язків між ними. До структурних елементів релігійних суспільних відносин необхідно віднести: об'єкт, суб'єкт, зміст та форму, без якої не можна з'ясувати сутність змісту релігійних суспільних відносин [2].

Об'єктом регулювання релігійних норм є специфічний різновид суспільних відносин – релігійні: релігійна діяльність і поведінка віруючих та кліру, релігійний культ, або сукупність обрядових дій. В разі цього культовими можуть бути не тільки дії, але й бездіяльність, що зазначаються у релігійних нормах: утримання від трудової діяльності в суботні дні (іудаїзм), від прийому їжі в денний час протягом місяця рамадан (іслам), від вживання тих чи інших продуктів їжі (харчові заборони різноманітних релігій), від укладання шлюбу з іновірцями тощо [3, с. 115].

Суб'єктами релігійних суспільних відносин є особи, які є носіями передбачених релігійними нормами суб'єктивних прав та обов'язків і співвідносять із ними свою поведінку. Коло суб'єктів офіційних релігійних правовідносин визначається та закріплюється Церквою [4, с. 435]. Віднедавна коло таких суб'єктів поступово розширюється. До того ж, один і той самий суб'єкт може бути суб'єктом безпосередньо релігійних правовідносин і суб'єктом інших суспільних відносин (наприклад, священнослужитель як людина і громадянин є суб'єктом конституційних, цивільно-правових та інших правових відносин, а як член православного приходу вступає у внутрішньоприходські релігійні відносини, що врегульовані релігійними нормами).

Як тільки у конкретного суб'єкта з'являються умови (релігійно-нормативні факти), які передбачені гіпотезою релігійних норм, абстрактне правило релігійних норм та загальні релігійні відносини доповнюються межею конкретної можливої чи належної поведінки. Оскільки релігійні суспільні правовідносини виникають у соціальному середовищі, до них долучаються різні соціальні суб'єкти, серед яких важливу роль відіграють носії соціально-релігійного авторитету, до яких можна апелювати на випадок релігійних конфліктів і які уповноважені вимагати виконання відповідних обов'язків (держава, Церква, релігійні організації та громади тощо).

Суб'єктами релігійних правовідносин можуть бути: а) громадяни держави, іноземні громадяни, особи без громадянства – віруючі; б) священники; в) клір [4, с. 184]; г) ченці [5, с. 92]; г) приєднані до церкви; д) миряни. Крім того, необхідно визнати статус суб'єкта релігійних відносин за Церквою, релігійними організаціями та громадами, права та обов'язки яких здійснюються через їх представників – фізичних осіб.

Ступінь впливу релігії пов'язаний з її місцем у суспільстві, а це місце є константним та змінюється в контексті процесів сакралізації (лат. *sacer* – священний) і секуляризації (лат. *saecularis* – світський) [6]. Сакралізація означає залучення до сфери релігійного санкціону-

вання форм суспільної й індивідуальної свідомості, діяльності, відносин, поведінки людей, інститутів, посилення впливу релігії на різні сфери суспільного й приватного життя. Секуляризація, навпаки, спричинює послаблення впливу релігії на суспільну й індивідуальну свідомість, до обмеження можливості релігійного санкціонування різних видів діяльності, поведінки, відносин і інститутів, «входження» релігійних індивідів і організацій до різних нерелігійних сфер життя.

Установлювані будь-якою релігією правила поведінки є особливим видом соціальних норм – релігійні норми, а не компонентом моральності, права або будь-яких інших соціальних систем. Говорячи про релігійну норму, варто мати на увазі, що правило поведінки – це лише одна з її складових. Окрім того, норма охоплює вказівки на священне джерело правила поведінки й надприродні засоби його забезпечення. Для Біблії, Корану, Талмуду та інших «священих» книг характерне розмежування складових релігійних норм, відсутність у багатьох з них індивідуальної санкції, що й спричинює необґрунтоване ототожнення «вірша», в якому викладається лише правило поведінки, з усією релігійною нормою. Релігійні норми мають усі необхідні ознаки соціальної норми, це правила поведінки людей, які належать до сфери релігійного культу, сімейних і інших суспільних відносин. Релігійна норма, як і інші соціальні норми, має загальний характер, що виявляється в наступному:

- релігійна норма є зразком поведінки віруючих людей у тій або іншій ситуації, еталоном певних відносин;

- приписи певної норми стосуються не конкретного індивіда, а широкого кола людей: послідовників цієї релігії (членів Церкви, релігійних організацій) або їх частини (священнослужителів, мирян тощо).

Передбачаючи конкретні варіанти поведінки в типових життєвих ситуаціях, релігійні норми впливають на свободу й свідомість людей, формують їх соціальну поведінку й тим самим регулюють відповідні суспільні відносини, що виявляються насамперед у діях або бездіяльності їх учасників. Одна зі специфічних особистостей цих норм полягає в тому, що вони регулюють і такі відносини, які є поза сферою впливу інших соціальних норм, – відносини, що виникають у разі відправлення культу.

Релігійні норми здебільшого мають авторитарний характер, формулюються як веління, що необхідно виконувати всупереч вимогам будь-яких інших норм, навіть до заборони дії останніх. Кожна релігія, ґрунтуючись на свободі надприродних чинностей і істот, очікує від своїх послідовників «сліпої» дисципліни, неухильного дотримання своїх приписів. Релігійні норми повинні виконуватися, незважаючи

на невідповідність їх указівок поглядам, бажанням віруючих. Ці норми відрізняються від моральних, правових і інших соціальних норм насамперед тим, що їх основою є релігійні, а не будь-які інші ідеї, взаємопов'язані з вірою в надприродне. Релігійні норми розглядаються віруючими як веління надприродних чинників або їх представників на землі – верховних служителів культу. У первісних релігіях творцями й охоронцями релігійних приписів і заборон уважалися тотемічні предки. Згодом як джерело релігійних правил поведінки виступали божества й, нарешті, у монотеїстичних релігіях – бог. У «священних» книгах різних релігій релігійні норми формулюються як божественні веління. У Біблії, наприклад, вони йменуються заповідями, веліннями, уставами, Законами Бога, наголошується на їх святості. Церковні правила видаються богословами для конкретизації «Законів Божих» [7, с. 705].

Правові та релігійні норми можуть вільно співіснувати в суспільстві, законодавстві, правовій практиці. Розвиток, становлення, конкуренція та співвідношення норм релігії відбуваються паралельно з правовими нормами. Велике значення має історичний чинник розвитку державно-церковних відносин, саме він визначає напрям взаємодій цих норм. Соціальні норми відрізняються своєю різноманітністю. Серед соціальних норм великий вплив на право має мораль, але вона, своєю чергою, не має чіткого закріплення, як правові норми в законодавчій сфері та релігійні норми в релігійних книгах і канонічному праві.

У сучасному суспільстві право вважається регулятором суспільного життя, що претендує на певний універсалізм, адже кожний на території держави має узгоджувати свою поведінку з правилами, за якими вона визнає значення обов'язкових. Професійні юристи, працюючи в межах такого сильного типу регулювання, не завжди можуть коректно співвіднести його з іншими типами, здатними ефективно впливати на людську поведінку, діючи одночасно з правом, але по-своєму і не завжди узгоджено з ним. Одним із них є релігія. Потрібно констатувати, що як чинник соціального регулювання релігія для представників юриспруденції суттєвою мірою є «річчю в собі». Їм відомо, що релігія – важлива форма духовного опанування людиною світу, в якому вона живе, що вона відіграє суттєву роль у житті і збалансованому існуванні людини і суспільства, зрештою, що наявна соціально-релігійна система може відчутно впливати на функціонування правової системи. І все ж особливості цього регулятора, як і різноманітні аспекти його співвідношення з правом, осмислені в юриспруденції, очевидно, недостатньо попри безумовну актуальність цього питання [8].

Сучасний світ залишається переважно (якщо не повною мірою) релігійним, і, як виявляється, це стосується не тільки усталеного традиційного, а й цілком сучасного суспільства (суспільства постмодерну), здебільшого формально емансипованого в релігійному відношенні. Складно заперечувати, що байдуже, скептичне або негативне ставлення до конкретної, усталеної релігії неодмінно викликає до життя менш авторитетні, поспішні сурогатні форми, які повинні більшою чи меншою мірою замінити традиційні релігійні практики. Це давно осмислено і на філософсько-теоретичному, і політичному рівнях; навіть такий хрестоматійний вільнодумець, скептик і матеріаліст, як Ф. М. Вольтер, свого часу абсолютно недвозначно визнавав, що в політичному плані без релігії неможливо обійтися [9, с. 234]. Тому проблема співвідношення релігії і права, як виявляється, – це постійно перспективний напрям міждисциплінарних досліджень, що має допомогти фахівцям (релігієзнавцям і правознавцям) глибше зрозуміти специфічний предмет їх досліджень, а головне – більш предметно уявити складну і суперечливу картину соціально-нормативного регулювання. Саме тому дослідження проблеми співвідношення релігії і права як соціальних регуляторів є доволі нерівномірним: є певні традиції її дослідження в межах філософської, антропологічної, історичної, соціологічної (позитивне релігієзнавство), богословської наук і Україна не виняток. Але на філософсько-правовому і теоретико-правовому рівнях такі дослідження в ній тільки з'являються у вигляді переважно наукових статей і перших дисертаційних робіт.

Релігія – специфічна сфера соціальної практики, зумовлена детермінованістю життя людини об'єктивними обставинами і постійно обмеженими можливостями розумно і доцільно впливати на них, унаслідок чого розумність і доцільність обставин визнаються вищими за людські. На певному етапі культурно-історичного розвитку людини і суспільства, відчуття і осмислення численних незрозумілих і непереборних залежностей людей від зовнішніх обставин здатні поєднуватися в їх уяві у відсторонено-містичне поняття «доля», а найчастіше уособлюються як розумна і могутня сила, що стоїть над людьми і зумовлює від початку і до кінця порядок їх існування в наявному світі. В цьому, мабуть, і полягає ідея Бога, в якому вигляді він не поставав би перед людиною – починаючи від тотемного символу чи священного каменю, і закінчуючи антропоморфним образом Бога-Батька, або сприйняттям його як абсолютної ідеальної сутності, що поступово розгортає і реалізує себе в історичному бутті Всесвіту [10, с. 63–64]. Йдеться про соціолого-позитивний підхід до розуміння релігії та її когнітивних і соціальних витоків. Оскільки людському суспільству

завжди не вистачає життєво важливої, практично перевіреної інформації про умови власного існування і через те, що воно не здатне з впевненістю, зі знанням справи управляти ними, у ньому завжди є відчутний простір для людських сподівань і віри; за св. Августином Аврелієм, за нездатністю розуміти залишається вірити [11]. Відповідно можна сміливо припускати існування релігії стільки, скільки буде продовжуватися в часі інтелектуальна і соціальна історія людства.

Зазначеною онтологічною сутністю релігії зумовлюються, як виявляється, її соціальні функції. В цьому контексті ми хотіли б звернути увагу на найсуттєвіших із них, а саме:

– когнітивно-пізнавальну. Релігійна сфера – це насамперед сфера пізнання; зрештою, гносеологічним корінням релігії є цілком конструктивні абстракції про об'єктивні, зовнішні закономірності, за якими провадиться і розвивається життя людини і її світу, і ці абстракції можна вважати, безумовно, науковими, але такими, що відповідають інформаційній базі і логіко-аналітичному апарату конкретного історичного моменту. Та й взагалі в формально-релігійних межах вироблено значний масив позитивного знання наукового значення; в цьому аспекті релігія насправді є «сестрою», до того ж, «сіамським близнюком» науки. Особливістю когнітивного процесу в межах релігії можна вважати його метафізичну домінанту: в основі релігійного пізнання є зазвичай низка догматів (формально незмінних положень світоглядно-логічного порядку), які за всієї можливої гнучкості, все ж об'єктивно стримують невгамовну людську уяву і фантазію, без яких жодний прогрес у пізнанні не є можливим;

– функцію, яку з певною умовністю можна назвати «ціннісно-ідеологічною». Аксиологічна складова є абсолютно закономірною: в межах будь-якої релігійної системи обов'язково визначається, що на певний момент часу є безумовно позитивним, корисним у взаємовідносинах людей в матеріальному і в духовному аспектах, до того ж, визначені стандарти позитивного неодмінно фіксуються, сакралізуються в той чи інший спосіб і різнобічно підтримуються як передумова стабільного існування соціумів. Що ж до ідеології, то, можливо, в цьому разі цей термін застосовано не дуже вдало, мається на увазі комплексне уявлення про: а) космогонію наявного стану речей (пояснення буття та його витоків); б) апологію суспільства (ціннісне пояснення історії походження і теперішнього стану соціуму. Це завжди повинно бути, оскільки славне минуле і достойне сьогодення – передумова стабільності в думках і почуттях людей; суспільство без легендарного ідеологічного супроводження – неповноцінне); в) апологію влади (ціннісне пояснення і виправдання розподілу повноважень у соціумі, що

суттєво забезпечує потрібний рівень підкореності загалу інститутам влади і відповідну керованість соціумом). Навіть у найдавніших культурно-релігійних пам'ятках різних народів можна спостерігати всі зазначені елементи;

– функцію «соціального заспокоєння». Це – найважливіша за реальним соціальним значенням функція релігії, завдяки якій людина позбувається зайвих сумнівів відносно того, як вона оцінює світ, в якому живе, що і як вона робить у ньому. Зрештою, в основі спокійного існування людини (з розгляду її психологічної природи) має бути низка світоглядних і ціннісних позицій, які для неї є безсумнівними, єдиноправильними, які не повинні піддаватися корекції, оскільки вона здатна зламати людське життя в його основі, позбавити сенсу. Історія свідчить, що різкі перепади в усталених системах світобачення, які найчастіше опосередковані релігійно, сильно і небезпечно розбалансують суспільство; що ж до людей, то здебільшого вони реагують на ці перепади надзвичайно деструктивно (різке зростання агресивності, насильницької злочинності, вияв тваринних інстинктів, звернення застосування доступних способів штучного заспокоєння, «спалахи» психічних захворювань, суїцидів тощо); більш-менш спокійно може почуватися лише безпринципна меншість;

– функцію регулятивну. У певному розумінні вона резюмує дію всіх попередніх, інтегрує їх в єдиний конкретний соціальний результат. У межах цієї функції, з одного боку, впорядковується індивідуальне буття віруючих людей, насамперед у духовному (але не тільки в духовому) аспекті; з іншого – впорядковуються суспільні відносини на основі єдиного ціннісно-світоглядного фундаменту і ствердження конкретних стандартів взаємного сприйняття людьми одне одного та їх взаємної поведінки. Саме те, що релігія є чинником, який визначає людські думки, почуття, поведінку через обов'язкові правила і стандарти і відповідно впорядковує конкретне соціальне середовище загалом, що саме в цьому полягає її інтегративна соціальна роль, дає підстави розуміти її як окремих специфічний спосіб (тип) соціального регулювання [12].

Із останнього твердження зрозуміло, що необхідним структурним компонентом релігії як соціального інституту є її нормативний комплекс, тобто система стандартів того, як потрібно розуміти оточуючий світ, предмет віри і як будувати свою поведінку відповідно до цих уявлень. Зрозуміло, що ці стандарти не є простими побажаннями тим, кому вони адресовані. Як і будь-які соціальні норми, вони мають необхідний обсяг імперативності, тобто роблять своїх адресатів конкретно зобов'язаними (щоправда, міра цієї зобов'язаності може бути різною, до того ж вона згодом може змінюватися). Релігійний нормативний комплекс є доволі складним за структурою і охоплює, зокрема,

норми, що визначають: 1) предмет віри, а саме – сакральний об'єкт, з наявністю якого ця релігія пов'язує основні причинно-наслідкові залежності. Це – специфічно релігійна сукупність норм, яка визначає те, що спрощено можна назвати «символом віри» (сукупність догматів, світоглядних позицій, адекватних зовнішніх знаків, їх сутність та логіку); 2) принципи віри (загалом кожна релігія потребує повної і чесної відданості, послідовності, готовності до жертв; 3) стандарти самооцінки. Це – важливий момент: механізм релігійного регулювання обов'язково передбачає саморефлексію кожного віруючого; для цього сформульовано розгорнуті «стандарти відповідності» (вимоги до особистої поведінки), за якими окрема людина може всебічно оцінити сама себе; 4) стандарти ставлення до єдиновірців; 5) стандарти ставлення до іновірців; 6) стандарти ставлення до релігійних керівників, до Церкви, якщо саме така організаційна форма підтримує конкретний культ (три останні категорії стандартів передбачають не просте споглядання, а активну поведінку, практичне вираження цих стандартів в адекватних діях); 7) зрештою, численні стандарти процедурного і ритуального характеру (момент ритуалу як надзвичайно дієвого механізму впливу на психологічний стан людини і програмування її адекватної поведінки гранично повно і ефективно використовується в межах релігійного регулювання). Окреме місце в релігійному нормативному комплексі займає дуже складне зведення правил-стандартів, що регулюють внутрішньо-церковне життя в різноманітних аспектах – від питань релігійної догматики, канонів і принципів до детального визначення усіх аспектів церковної ієрархії на рівні церковних органів і окремих категорій священнослужителів, територіальної організації діяльності Церкви тощо [13, с. 172–174].

Висновки. Підсумовуючи викладене, можемо констатувати, що хоча праву і релігії притаманні певні риси подібності, однак вони є різними регуляторами, мають очевидну специфіку і можуть відчутно дисонувати стосовно одне одного. В разі цього йдеться, головню, про суперечності доктринального характеру, тому практичну взаємодію і практичні суперечності релігійного і правового регуляторів потрібно розглядати щоразу конкретно, відповідно до моменту часу, місця у соціальному просторі і в контексті наявної ситуації.

1. Теория государства и права: учебник / С. С. Алексеев, С. И. Архипов, В. М. Корельский и др.; ред. В. М. Корельский, В. Д. Перевалов. – М.: Инфра-М-Норма, 1997. – 570 с.

2. Иванова З. Д. Юридические факты и возникновение субъективных прав граждан / З. Д. Иванова // Советское государство и право. – 1980. – № 2. – С. 31–39.

3. Ткаченко Ю. Г. Методологические вопросы теории правоотношений / Ю. Г. Ткаченко. – М.: Юридическая литература, 1980. – 176 с.
4. Суворов Н. С. Учебник церковного права / Н. С. Суворов; под ред. и с предисл. В. А. Томсинова. – М.: Зерцало, 2004. – 504 с.
5. Павлов А. С. Курс церковного права / А. С. Павлов. – 1902. – 539 с.
6. Ориу М. Основы публичного права / М. Ориу; под ред. Н. Челяпова, Е. Пашуканис. – М.: Изд-во Ком. Акад., 1929. – 783 с.
7. Коваль І. В. Церква в системі інститутів громадянського суспільства / І. В. Коваль // Держава і право. Юридичні і політичні науки. – К., 2005. – Вип. 30. – С. 703–709.
8. Кудояр О. М. Державно-церковні відносини в Україні (ІХ–ХХ ст.) / О. М. Кудояр // Християнство на межі тисячоліть (економічні, правові, історичні та культурологічні аспекти): матер. Міжнар. молодіжної науково-практ. конф., 15–16 березня 2001 р. / ред. Л. І. Буряк. – К., 2001. – С. 150–153.
9. Вольтер Ф. М. Бог и люди: статьи, памфлеты, письма: в 2-х т. / Ф. М. Вольтер. – М.: Изд-во Академии наук СССР, 1961. – Т. 1. – 441 с.
10. Рибачук М. Ф. Національне відродження і релігія / М. Ф. Рибачук, О. І. Уткін, М. І. Кирюшко; НАН України, Інститут національних відносин і політології. – К.: Асоціація «Україна», 1995. – 208 с.
11. Шуба О. В. Релігія в етнонаціональному розвитку України: політологічний аналіз / О. В. Шуба. – К.: Криниця, 1999. – 323 с.
12. Рибачук М. Громадянське суспільство і церква / М. Рибачук [Електронний ресурс]. – Режим доступу: lib.chdu.edu.ua/pdf/pidruchnuku/21/4.pdf
13. Бабій М. Свобода релігії і державно-конфесійні відносини в Україні / М. Бабій // Актуальні питання соціально-значущої діяльності церков і релігійних організацій в Україні: зб. наук. і богословських праць. – К., 2004. – С. 172–178.

Пайда Ю. Ю. Общественные отношения как объект регулирования религиозных норм

Раскрыто сложное социальное явление – религиозные правоотношения, которые являются составляющей религиозной системы как совокупности внутреннесогласованных и взаимосвязанных религиозных норм (предписаний), осуществляющих нормативное воздействие и регулирование специфических видов общественных отношений, объединенных в определенную внутреннесогласованную систему.

Ключевые слова: *общество, общественные отношения, религиозный комплекс, социально-нормативное регулирование, правовое государство, религиозные правоотношения, религиозные нормы, соотношение религии и права, внутрицерковная сфера.*

Paida Yu. Yu. Public relations as an object of regulation of religious norms

The article is devoted to reveal the contents of religious relations as a complex social phenomenon, that is an element of the religious system as a set of coherent and related religious norms (regulations) that carry out regulatory impact

and regulation of specific types of social relations united in a certain, internally coherent system. It deals with some contradictions of doctrinal nature, which must be taken into account when considering the legal relationship according to the time, place in space, and in the context of the current situation. The rules of conduct installed by any religion are a special kind of social norms that are religious norms, but not a component of morality, law or any other social systems. Speaking of the religious norm it is worth paying attention to the fact that the rule of conduct is just one of its components. Envisaging specific ways of behaviour in typical everyday situations, religious norms affect people's freedom and minds, form their social behaviour and thereby regulate the corresponding social relations that occur primarily in the actions or inactivity of the participants. Religious norms are largely authoritarian and are formulated as an imperative that must be performed by breaking any other rules and even prohibiting them directly. Legal and religious norms can easily coexist in a society, the law, and legal practice. An essential structural component of religion as a social institution is its regulatory complex that is a system of standards of how we must understand the surrounding world, the subject of faith and how to build their behavior according to these ideas. Although law and religion have some similarities, but they are different regulators that have clear specifics and can significantly not correspond to one another.

Key words: *society, social relations, religious complex, social and normative regulation, legal state, religious and legal relationship, religious norms, correlation between religion and law, internal church sphere.*

Стаття надійшла 2 лютого 2017 р.

УДК 340.13

О. С. Руданецька

ЕФЕКТИВНІСТЬ ПРАВОВОЇ ПОЛІТИКИ ЯК ПОКАЗНИК ЖИТТЄЗДАТНОСТІ СУСПІЛЬСТВА

Розглянуто ефективність правової політики як показник життєдіяльності суспільства, яке визначає міру можливого впливу системи правових явищ на становлення, регулювання й розвиток суспільних відносин. Між системою права і соціальними результатами її дії завжди є акти людської діяльності, які зумовлюють суспільно значущі наслідки.

Окреслено, що на поведінку людей правова політика впливає не тільки безпосередньо, але і через систему соціальних, особистих, психологічних чинників, які діють на індивідів одночасно зі системою права та системою законодавства.

Ключові слова: *правова політика, ефективність правової політики, державна політика.*